ВІДБУДОВА МІСТ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

СІНЬОВА Л. М. - доцентка кафедри трудового права та права соціального забезпечення, провідний юрист Центру соціального права Навчально-наукового інституту права Київський національний університет імені Тараса Шевченка кандидат юридичних наук, доцентка

ТРАМПОЛЬСЬКА К. - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри теорії та практики управління, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науковий керівник: Іваницька О.М.- д.держ.упр, професор

DOI: https://doi.org/10.32782/NP.2024.3.36

Стаття присвячена важливості та складності процесу відбудови міст України після війни, що стало можливим завдяки глибокому аналізу теоретичних і соціальних аспектів реконструкції. Війна принесла значні руйнування не лише фізичній інфраструктурі, але й соціальному середовищу, що поставило нові виклики перед країною. Відбудова міст потребує не лише архітектурних і інженерних рішень, але й розв'язання соціальних проблем, таких як реінтеграція переселенців, відновлення соціальних зв'язків та забезпечення життєвих умов для людей, які втратили домівки, роботу та доступ до основних послуг. Стаття аналізує міжнародний досвід відновлення післявоєнних міст, зокрема Польщі та Фінляндії, які стали яскравими прикладами ефективного застосування комплексного підходу до відбудови. Польща, через централізовану систему управління та активну державну підтримку, швидко відновила свою столицю Варшаву, але цей досвід також підкреслює важливість збалансованого підходу, щоб уникнути нерівномірного розвитку регіонів. Фінляндія ж продемонструвала, як поєднання автономії муніципалітетів, інвестицій у науку та освіту, а також розумної житлової політики сприяли не лише відновленню, але й сталому економічному зростанню. Для України ці уроки є надзвичайно важливими, оскільки вона сьогодні переживає період відновлення після масштабних руйнувань. Стаття підкреслює важливість інтеграції міжнародного досвіду в українську практику відбудови, орієнтуючись на використання новітніх технологій, прозорість у використанні ресурсів, підтримку соціально вразливих груп та залучення громадян до процесу відновлення. На прикладі нормативно-правових ініціатив України, таких як Постанова Кабінету Міністрів України №731 та №695, показано, як держава формує основи для системного та ефективного відновлення зруйнованих територій.

Тому, процес відновлення міст України потребує чіткої стратегії, орієнтованої на сталий розвиток, баланс між централізованим управлінням та місцевою автономією, а також активну участь громадян у плануванні майбутнього.

Ключові слова: відбудова міст, війна, Польща, Фінляндія, соціальні аспекти, інфраструктура, сталий розвиток, міжнародний досвід, українські ініціативи.

Вступ

Україна сьогодні переживає найскладніший період своєї сучасної історії через збройну агресію, яка завдала значних руйнувань інфраструктурі, житловим об'єктам та соціальному середовищу міст. Війна не лише зруйнувала фізичні об'єкти, але й створила виклики для соціальної та економічної стабільності. Відбудова міст є не просто технічним завданням, а багатовимірним процесом, що охоплює архітектурні, інженерні, соціальні, економічні та культурні аспекти.

Розглядаючи більш детально проблематику досліджуваної тематики слід відмітити, що вона визначається кількома ключовими чинниками: руйнування інфраструктури у

багатьох містах, зокрема в регіонах, які зазнали інтенсивних бойових дій, створює потребу в масштабній реконструкції, яка має бути не лише швидкою, але й відповідати сучасним стандартам сталого розвитку. Україна має унікальний шанс інтегрувати новітні технології, які дозволять зробити міста комфортними, екологічними та стійкими до потенційних загроз у майбутньому; соціальний аспект відбудови є надзвичайно важливим оскільки руйнування не обмежується лише фізичною інфраструктурою – постраждали мільйони людей, які втратили домівки, роботу та доступ до базових соціальних послуг. Це створює завдання не лише фізичної реконструкції, а й реінтеграції населення, відновлення соціальних зв'язків та формування комфортного середовища для життя. У цьому контексті врахування потреб різних соціальних груп, таких як внутрішньо переміщені особи, ветерани війни, особи з інвалідністю, тощо стають важливим елементом планування; відбудова міст є ключовим аспектом для економічного відновлення країни, оскільки інвестування у відбудову стимулює економічну активність, створює нові робочі місця та залучає іноземних інвесторів. Проте цей процес вимагає чіткої стратегії та контролю, аби уникнути корупції та неефективного використання ресурсів.

Тому актуальність даної тематики є досить важливою саме в сьогоденні для розробки комплексних стратегій, яка забезпечать не лише реконструкцію, але й будуть сприяти сталому відновленню України, формуванню сучасного соціального середовища та підвищенню якості життя для мільйонів українців.

Основна частина тексту

Розглядаючи більш детально дану проблематику доцільним буде розглянути зокрема міжнародний досвід і його можливе застосування в українському контексті де особливу увагу буде приділено соціальному аспекту, адже без відновлення спільнот і забезпечення їхніх базових потреб неможливо досягти довготривалої стабільності.

Для кращого розуміння складності цього процесу ми звернемося до історичного досвіду реконструкції європейських міст після Другої світової війни, щоб виявити ключові уроки, які можуть бути корисними для України. Історія відбудови міст у цей період демонструє, що успішна реконструкція є не лише результатом архітектурних і інженерних рішень, але й глибоким соціальним процесом, який враховує потреби громади, збереження спадщини та довгострокову стратегію розвитку.

Досвід післявоєнного відновлення Польщі демонструє важливість централізованого підходу до управління реконструкцією, особливо в умовах масштабних руйнувань. Варшава, зруйнована майже на 90%, була відбудована практично з нуля завдяки державній підтримці та залученню значних фінансових і людських ресурсів. Процес відновлення міста супроводжувався створенням спеціалізованих державних установ, таких як Бюро відбудови столиці, які відповідали за планування та реалізацію проєктів. Одним із ключових аспектів відновлення стало використання відбудови Варшави як символу національного об'єднання, що сприяло залученню громадськості до робіт на волонтерських засадах. Такий підхід дозволив швидко відновити столицю, забезпечити ріст населення та розвиток інфраструктури. Однак централізація та концентрація ресурсів на відбудові столиці призвели до уповільнення реконструкції інших регіонів країни. Польський досвід підкреслює важливість інтеграції місцевих громад, збалансованого підходу до розподілу ресурсів і врахування соціально-економічних наслідків довгострокового планування.

Досвід післявоєнного відновлення Польщі демонструє важливість централізованого підходу до управління реконструкцією, особливо в умовах масштабних руйнувань. Варшава, зруйнована майже на 90%, була відбудована практично з нуля завдяки державній підтримці та залученню значних фінансових і людських ресурсів. Відразу після завершення війни всі земельні ділянки в межах Варшави та інших міст були націоналізовані, що дало можливість централізовано управляти відбудовою. Приватна власність була викуплена або передана власникам у довгострокову оренду, що сприяло ефективному розподілу ресурсів.

Для координації робіт були створені спеціалізовані державні установи, зокрема Бюро відбудови столиці, Головна дорадча рада з відбудови Варшави та Комітет з відбудови столиці. Ці органи планували, контролювали та реалізовували всі аспекти відновлення міста, включаючи будівництво житлових будинків, відновлення промислових об'єктів та оновлення міської інфраструктури. Головна дорадча рада включала політичних лідерів, економістів, архітекторів, художників і навіть письменників, що дозволяло поєднувати технічні та культурні аспекти реконструкції. Комітет, очолюваний прем'єр-міністром, зосередив у своїх руках значні фінансові й адміністративні ресурси [1, с. 23].

Держава активно фінансувала відбудову з національного бюджету. У перший рік відновлення Варшави було спрямовано 67,5% усіх національних ресурсів, виділених на відбудову країни. У рамках національного шестирічного економічного плану 1950 року реконструкція Варшави стала найбільшою фінансовою інвестицією. Крім відбудови житлових кварталів, значні кошти вкладалися у відновлення промислових об'єктів, що було стратегічно важливим для забезпечення економічної стабільності.

Окрему увагу держава приділила ідеологічному аспекту відновлення. Відбудова Варшави подавалася як символ національного відродження та добробуту. Через засоби масової інформації, кінохроніку та радіопрограми в суспільстві поширювався образ відновлення міста як нової боротьби за майбутнє Польщі. Це об'єднало суспільство навколо спільної мети та сприяло масовій участі громадян у роботах на волонтерських засадах. Наприклад, у 1946 році близько 600 осіб щодня вручну прибирали руїни протягом 194 днів.

Централізація управління дозволила Варшаві швидко відновитися, що сприяло значному збільшенню населення столиці. Якщо у січні 1945 року в місті проживало лише 160 тисяч осіб, то вже до 1954 року ця цифра досягла одного мільйона. Проте такий підхід мав і недоліки, зокрема значна частина ресурсів була зосереджена на столиці, що сповільнило відновлення інших регіонів країни [2, с. 596-597].

Досвід Польщі демонструє, що активна участь держави, централізація ресурсів і об'єднання суспільства навколо спільної мети можуть забезпечити швидке відновлення зруйнованих міст. Однак важливо враховувати необхідність збалансованого підходу, який би враховував інтереси всіх регіонів країни та сприяв довгостроковій соціальній стабільності.

Відновлення Фінляндії після Другої світової війни є унікальним прикладом балансу між зовнішнім впливом, внутрішньою модернізацією та збереженням нейтралітету. Хоча країна не зазнала таких масштабних руйнувань, як інші європейські держави, її економіка, соціальна структура та міста потребували значних трансформацій.

Після підписання мирного договору із СРСР Фінляндія опинилася у складній ситуації: з одного боку, вона мала сплачувати значні репарації у вигляді поставок товарів, а з іншого — прагнула зберегти незалежність від радянського впливу. Репараційні вимоги стали стимулом для розвитку промисловості: суднобудівної, металургійної та лісової. Ця трансформація сприяла перетворенню Фінляндії з аграрної країни на індустріальну, що заклало основи для довгострокового економічного зростання. Однією з найбільших проблем Фінляндії стало розселення та інтеграція значної кількості біженців, зокрема тих, хто залишив Карелію. Прийнятий у 1945 році закон про землю дозволив створити 142 тисячі нових фермерських господарств шляхом примусового викупу земель для їх розподілу. Додатково, для забезпечення житлом застосовувалися заходи, які поєднували державне регулювання та приватні ініціативи. Муніципалітети виділяли земельні ділянки забудовникам із зобов'язанням створення необхідної інфраструктури. Це стало основою для нових житлових масивів у передмістях Гельсінкі та інших міст. Фінський досвід міського планування демонструє, як автономія муніципалітетів і продумана політика можуть сприяти сталому розвитку. Міста розширювалися за рахунок забудови передмість, що дозволяло забезпечити жителів доступним житлом із високою якістю життя. Багатоповерхові житлові масиви були розташовані серед

природного середовища, створюючи гармонійне поєднання урбанізму та екології. Такі райони включали парки, спортивні майданчики та інші громадські простори [3, 25-27].

Муніципалітети не лише займалися розселенням біженців, але й виконували нові соціальні обов'язки: надання медичних, освітніх та інших послуг. Фінансування таких програм забезпечувалося шляхом підвищення податків, включаючи прогресивний податок на прибуток і спеціальний «податок на експропріацію». Це допомогло зменшити соціальну нерівність і створити базу для довготривалого зростання. Завдяки співпраці із західними країнами, Фінляндія отримала доступ до передових технологій та освітніх програм. Академічні обміни з США сприяли відновленню на інноваційних засадах. Цей досвід є цінним для України, оскільки демонструє, як інвестиції у науку й освіту можуть стати драйвером національного відновлення.

Досвід Фінляндії вказує на важливість інтеграції соціальних і економічних аспектів у відбудову. Успішне поєднання автономії муніципалітетів, продуманої житлової політики та промислової трансформації дозволило країні відновитися навіть у складних умовах. Україні важливо врахувати цей досвід для створення комфортних умов життя, збереження національної ідентичності та забезпечення сталого економічного розвитку.

Досвід післявоєнного відновлення Польщі та Фінляндії підкреслює важливість комплексного підходу до реконструкції, що включає як централізоване управління, так і залучення місцевих громад та міжнародних партнерів. Польща продемонструвала, як централізована система та державна підтримка можуть швидко відновити ключові міста, такі як Варшава, використовуючи процес реконструкції як символ національного відродження. Однак зосередження ресурсів виключно на столиці призвело до уповільнення відновлення інших регіонів, що підкреслює необхідність збалансованого розподілу фінансів і стратегічного планування.

Фінляндія, у свою чергу, показала ефективність інтеграції соціальних, економічних та екологічних аспектів у процесі відбудови. Її акцент на автономії муніципалітетів, доступному житлі, збалансованому міському плануванні та інвестиціях у науку й освіту забезпечив стале економічне зростання та соціальну стабільність. Використання репарацій як стимулу для індустріалізації, а також інноваційні підходи до міського планування створили високий рівень життя навіть у складних умовах.

Україна, яка зараз перебуває на шляху відновлення після війни, може запозичити ключові аспекти з цих прикладів. Поєднання централізованого керівництва з активною роллю місцевих громад, врахування соціальних потреб та інвестицій у науку й освіту є основою для успішної реконструкції. Важливо, щоб процес відновлення був прозорим, інклюзивним і забезпечував баланс між національними інтересами та індивідуальними потребами громадян. Лише так можна забезпечити стійкий розвиток країни, зберігаючи її культурну ідентичність і створюючи комфортні умови для життя майбутніх поколінь.

Слід відмітити, що Україна також почала поступово формувати законодавчу базу яка має реалізовувати відновлення міст і регіонів, спираючись на міжнародний досвід та власні виклики. Серед основних нормативних актів, можна відмітити поступово формує законодавчу основу для відновлення міст і регіонів, спираючись на міжнародний досвід та власні виклики. Після аналізу прикладів відбудови інших країн важливо розглянути українські нормативно-правові ініціативи, які стали фундаментом для системного відновлення, а саме:

- **Постанова Кабінету Міністрів України №731 від 14 липня 2023 року [4]**, данна постанова стала одним із ключових нормативних актів, що окреслює пріоритети відновлення. Основний акцент зроблено на реконструкцію житлового фонду, критичної інфраструктури та соціально важливих об'єктів. У документі також визначено основи прозорості використання фінансів, інтеграції сучасних технологій та залучення громад до планування. Постанова створює загальні рамки для організації процесу відновлення, що є важливим етапом у відновленні зруйнованих міст і регіонів. Також

деталізує порядок визначення територій для відновлення, а також механізми розробки, реалізації та моніторингу планів відновлення регіонів і територіальних громад. Постанова надає місцевим громадам та органам влади чіткі інструкції щодо відбудови, спрямовані на забезпечення швидкого відновлення інфраструктури, житлових і соціальних об'єктів. Її реалізація дозволяє уникнути хаосу в плануванні, забезпечуючи єдиний підхід до відновлення.

- **Постанова Кабінету Міністрів України №695 від 9 червня 2021 року (Державна стратегія регіонального розвитку) [5],** є важливим стратегічним документом, що визначає ключові напрями державної політики у сфері відновлення та сталого розвитку регіонів України. Її основна мета полягає у забезпеченні комплексного підходу до відбудови територій, що постраждали від воєнних дій, з урахуванням сучасних викликів і перспектив.

Документ акцентує увагу на відновленні критичної інфраструктури з використанням інноваційних технологій і принципів сталого розвитку. Значну увагу приділено створенню умов для соціально-економічного розвитку регіонів, підтримці бізнесу, створенню нових робочих місць, а також вирішенню екологічних питань шляхом впровадження енергоефективних і безпечних рішень.

Постанова також визначає важливість залучення місцевих громад до процесу планування та реалізації проєктів відновлення, що сприяє врахуванню реальних потреб населення. Важливими елементами є інтеграція новітніх технологій, цифровізація управління та розвиток концепцій «розумних міст», які дозволять підвищити ефективність і комфортність міського середовища.

Особливу увагу приділено прозорості використання ресурсів і створенню механізмів моніторингу для оцінки ефективності реалізації проєктів. Ці принципи сприяють залученню внутрішніх і міжнародних інвестицій, формуючи партнерські відносини між державою, громадами та приватним сектором.

Наведене дозволяє зрозуміти, що Україна демонструє цілеспрямований підхід до відновлення міст і регіонів, спираючись на міжнародний досвід і власні виклики. Постанови №731 та №695 є основою для системного та прозорого процесу відновлення. Вони окреслюють чіткі пріоритети, такі як реконструкція критичної інфраструктури, впровадження інноваційних технологій, інтеграція місцевих громад і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Ці нормативні акти не лише створюють правові рамки для ефективного відновлення, але й формують нові стандарти управління, спрямовані на досягнення сталого розвитку. Залучення громад, інтеграція сучасних підходів до містобудування та прозоре використання ресурсів забезпечують підґрунтя для створення комфортного та безпечного середовища для життя. Такі ініціативи є важливим кроком у відновленні зруйнованих територій і трансформації України в сучасну та стійку державу.

Висновок

Відбудова міст України після війни є складним та багатогранним процесом, що вимагає комплексного підходу, який поєднує архітектурні, соціальні, економічні та культурні аспекти. Війна завдала значних руйнувань не тільки фізичній інфраструктурі, але й соціальному середовищу, що створює нові виклики для стабільності та розвитку країни. Важливою частиною процесу відновлення є реінтеграція постраждалого населення, відновлення соціальних зв'язків та формування комфортного життєвого середовища для всіх груп населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та людей з інвалідністю.

Аналіз міжнародного досвіду, зокрема післявоєнного відновлення міст Польщі та Фінляндії, показує, що успішне відновлення можливе за умови чіткої стратегії, яка включає державну підтримку, залучення громадськості та інтеграцію інноваційних технологій. Польща продемонструвала важливість централізованого управління в умовах масштабних руйнувань, а Фінляндія – ефективність поєднання соціальних, економічних та екологічних аспектів у відновленні.

Для України, яка стоїть на шляху відновлення після війни, важливо врахувати цей досвід, поєднуючи централізоване керівництво з активною участю місцевих громад, забезпечуючи прозорість процесу та залучення інвестицій. Інтеграція сучасних технологій, стратегічне планування, а також підтримка соціально уразливих груп мають стати основними пріоритетами для забезпечення сталого розвитку та відновлення країни. Українські нормативно-правові ініціативи, такі як постанови Кабінету Міністрів, вже закладають основу для системного та прозорого процесу відновлення, що повинно сприяти створенню комфортних умов для життя громадян та зміцненню національної економіки.

Література

1. Hackmann, J. Shared heritage. Dziedzictwo współdzielone. Rola historii w odbudowanie miast bałtyckich po II wojny światowej. Odbudowa miast Pomorza Zachodniego po drugiej wojnie światowej. Wybrane problemy, 2021 19-27

2. Kupiec M., Pieńkowski P. Contemporary Effects of Post-war Urban Reconstruction in the German-Polish Border Region as Lessons for Ukrainian Reconstruction Processes. European Research Studies Journal Volume XXVI, Issue 3, 2023 pp. 593-601

3. Fredrickson W. The Economic Recovery of Finland since World War II. The University of Chicago Press. Vol. 68, No. 1, pp. 17-36

4. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2023 р. № 731 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text

5. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text

SUMMARY

The article is devoted to the importance and complexity of the process of rebuilding Ukrainian cities after the war, which became possible thanks to a deep analysis of the theoretical and social aspects of reconstruction. The war brought significant destruction not only to the physical infrastructure, but also to the social environment, which posed new challenges for the country. Rebuilding cities requires not only architectural and engineering solutions, but also solving social problems, such as the reintegration of displaced persons, the restoration of social ties and the provision of living conditions for people who lost their homes, jobs and access to basic services. The article analyzes the international experience of rebuilding post-war cities, in particular Poland and Finland, which have become vivid examples of the effective application of an integrated approach to reconstruction. Poland, through a centralized management system and active state support, quickly rebuilt its capital Warsaw, but this experience also emphasizes the importance of a balanced approach in order to avoid uneven development of regions. Finland has demonstrated how the combination of municipal autonomy, investment in science and education, and smart housing policies contributed not only to recovery but also to sustainable economic growth. These lessons are extremely important for Ukraine, as it is currently experiencing a period of recovery after large-scale destruction. The article emphasizes the importance of integrating international experience into Ukrainian reconstruction practice, focusing on the use of the latest technologies, transparency in the use of resources, support for socially vulnerable groups, and involvement of citizens in the recovery process. Using the example of regulatory initiatives in Ukraine, such as Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 731 and No. 695, it is shown how the state is forming the foundations for the systematic and effective recovery of destroyed territories.

Therefore, the process of recovery of Ukrainian cities requires a clear strategy focused on sustainable development, a balance between centralized management and local autonomy, as well as active participation of citizens in planning the future.

Keywords: urban reconstruction, war, Poland, Finland, social aspects, infrastructure, sustainable development, international experience, Ukrainian initiatives.